

กรรมวิธีการผลิตเครื่องเงินและเครื่องเงิน

การผลิตเครื่องเงิน แบ่งออกเป็นการผลิตเครื่องเงินเป็นลักษณะต่าง ๆ และการผลิตเครื่องประดับเงิน

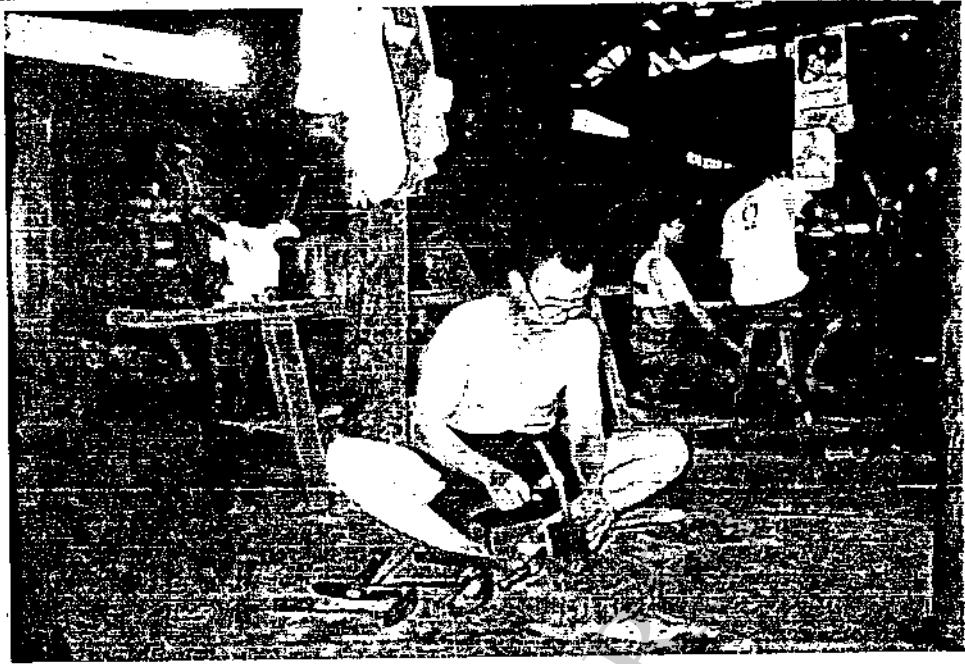
การผลิตเครื่องเงินเป็นลักษณะ วัสดุในการผลิต คือ

เงิน 100% ซึ่งตั้งชื่อมาจากโรงงาน หรือ จากบ้านหลวง เงินแท้ 90% ซึ่งเป็นเงินรูปมาจากหม่า และอียิปต์ หรือจากเครื่องเงินเก่า ๆ ราคาซื้อเงิน 100% พัก 1 บาท ราคา 100 - 110 บาท ส่วนเงินรูปเป็นแต่ละ 50 - 60 บาท (หนัก 3 สลึง)¹

อุปกรณ์ในการผลิต

1. อุปกรณ์ในการโม่บด
 ม้อนเหล็ก มีหลายขนาด หลายชนิด แผ่นเหล็กใช้รองเวลาบด
2. อุปกรณ์ในการตี
 แปรงทองเหลือง มะขามเปียก ฟินขัด หรือพวกลูกเหล็กแก้วร้อยเป็นห่วง น้ำ
3. อุปกรณ์ในการแกะสลัก
 แผ่นเหล็กและสายทำด้วยชิ้นโลหะทำขึ้นน้ำเงิน

¹ สัมภาษณ์ นายทองจันทร์ สุวรรณบุตร. บ้านเลขที่ 5 รอย 4 ถนนนันทาราม, ก. นายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

รูปที่ 1. การขึ้นรูปทรงเครื่องเงิน

รูปที่ 2. การแกะลายบนผิว

ฉ้อน ลิม หรือ ลิว หรือ อุปกรณ์ในการนำฉนวน

ชั้นตอนในการนำเครื่องเงิน

วิธีการหลอม

เริ่มจากนำเงินมาหลอมโดยใส่ในเตาซึ่งทำด้วยดินเผาจะมีลักษณะกลมมีหลายขนาด แล้วนำไปเผาในเตาเผาแบบสุญญากาศ เรียกว่า "เตาเผา" ในขณะที่เผาเนื้อเงินจะละลาย ทั่ว ๆ ไปจะต้องอบเปิดกว่าจะละลายหรือยัง ให้เติมดินประวิภาณ สารขาวออกเพื่อช่วยให้ เนื้อเงิน เย็นและอ่อน ก่อนจะนำไปใช้ในเชิง ให้เติม ผงต่างลงไปบนเงินที่ละลาย เพื่อไม่ให้เงินติดเปื้อน เตาเงินที่ละลายจนเหลวมาเทลงในเชิง (แม่พิมพ์) ซึ่งทำด้วยดินเผาที่มีลักษณะเป็นหลุมขึ้น ๆ ก่อนเทเนื้อเงินลงไปลงในเชิง ให้ใส่สำลีที่ตกลงไปในเชิงก่อนประมาณ 3 ใน 4 ของเชิง แล้วจึงเทเงินลงไปจะเกิดการลุกไหม้ เพื่อให้เนื้อเงินจับกันแน่นไม่ให้เกิดรูอากาศ และใช้ เครื่องมือเกลี่ยที่หน้าเงินให้เรียบ ซึ่งได้เงินแข็ง ๆ ทุกระยะด้านออก แล้วคว่ำเชิงลงบน เงินที่อยู่ในหลุมเชิงก็จะหลุดออกมา ¹

จากนั้นเนื้อเงินที่หลอมแล้วไปชุบกรดกำมะถัน อัตราส่วนกำมะถัน 2 ส่วน ต่อ น้ำ 3 ส่วน (6 ถึง) น้ำจะเป็นสีขาวเมื่อเงินชุบลงไปน้ำจะกลายเป็นสีน้ำอมเขียวถ้าเงินเอา เนื้อเงินที่หลอมแล้วชุบลงไปน้ำกรกเพื่อให้กรกเข้าไปบนที่รูของว่างอากาศที่อยู่ในเนื้อเงินแล้ว นำไปชุบในน้ำมะขามเปียก เมื่อชำระสิ่งสกปรกที่เหลืออยู่ โดยเฉพาะกรกให้ออกให้หมดใช้ผง ของเหลืองกับเนื้อเงินก็จะสลายได้หมด แล้วนำไปชุบหรือเรียกว่า เคาะเพื่อชำระล้างความลักษณะที่ ต้องการ เช่น เคาะให้มันมันเงิน หรือ ภาชนะอื่น ๆ เงินน้ำหนัก 5 บาท ใช้เวลา 2 วัน เพื่อถ่ายแก้การขุม จึงควรนำเงินไปเผาเพื่อให้อ่อน และเนื้อเงินจะอ่อนตัวลง และชุบด้วยชั้นขุมนจน ได้รูปทรงตามที่ต้องการโดยไม่ต้องพิมพ์พิมพ์ แต่ใช้ความชำนาญของช่างแล้วขึ้นรูปแล้วเอามาเคาะ

¹ สมหวัง ของระบวร. ศิลปพื้นบ้าน. (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ส่งเสริมธุรกิจ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐๘ - ๑๐๙

รูปที่ 3. การแกะสลักภาพสลัก

รูปที่ 4. การทำเครื่องประดับเงิน

ให้เงินงาโดยให้ข้อเท็จจริงเป็นหลักฐาน แล้วนำไปใช้กับเงินประของเหลือของหมู่บ้านมะเขือบกจะพำ
ให้เชื่อเงินงาเป็นเงิน ¹ ถ้าต้องการแกะสลักลายก็ทำตามขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนในการแกะลาย

ก่อนจะแกะสลักลายต้องเอาภาชนะไปลวกในน้ำกรร เพื่อใช้เพื่อเงินงา จะได้เห็น
สลักลายสีเวลาแกะ จากนั้นนำภาชนะที่จะแกะสลักลายใส่ไปในพิมพ์ หรือแผ่นที่แกะลายทำด้วย
ชั้นผสมด้วยน้ำมันหมู (วิธีทำแผ่น นำมันหมูไปเคี่ยวกับน้ำมันหมู จนเป็นเนื้อเหนียวกับแล้วเทลงไปใน
แผ่นไม้ เพื่อให้เป็นรูปและขนาดตามต้องการ สลัดไม้แล้วนำไปใช้เงินเพื่อทำที่ถือ) ² แล้วลอกลาย
จากร้างในภาชนะให้มันออกมา เรียกว่า การทิ้ง โดยลอกลายลงตามความถี่ของการ ส่วน
การตกแต่งลายภาชนะอีกให้สวยงามนั้น ก็ต้องใส่เงินลงในภาชนะนั้นให้เต็ม แล้วคว่ำภาชนะนั้น
เพื่อแกะลาย (การใส่เงินไว้ข้างในเพื่อที่ว่าเวลาแกะลายจะไม่หลุด) การแกะใช้เครื่องมือชนิด
ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับลาย ประกอบกันฝีมือและความชำนาญของช่าง ³

แกะลายแล้วจึงเอาขันออกจากรากภาชนะโดยการสนไฟ เมื่อขันละลายก็จะหลุดออกจาก
แบบพิมพ์ ผิวที่ขรุขระของภาชนะใช้ตะไบดูและใช้ที่ช่วยกระพรวนทรายให้ผิวเนื้อเรียบ นำภาชนะ
ที่เสร็จแล้วนั้นไปต้มด้วยน้ำกรรจนท่วมก้นระดับ ก้นนานประมาณ 30 นาที ในอุณหภูมิที่สูงมาก เพื่อให้
ภาชนะขาว จากนั้นใช้ภาชนะในน้ำสะอาดด้วยแปรงของเหลือของบ้านขูด และน้ำมะเขือบก
ภาชนะนั้นจะขาวเป็นเงางาม ⁴ เครื่องเงินประเภทภาชนะใช้ลวดต่าง ๆ ได้แก่

¹ สัมภาษณ์ จันทร์แรม สุวรรณเขตร. บ้านเลขที่ 5 ซอย 4 ถนนนันทาราม
ท. ขายยา อ.เมือง จ. เชียงใหม่

² สมหวัง คงประยูร , ศิลปินชาวบ้าน , หน้า 110

³ สัมภาษณ์ จันทร์แรม สุวรรณเขตร.

⁴ สมหวัง คงประยูร , ศิลปินชาวบ้าน , หน้า 111

1. เงิน มีชั้นแบบพม่า คือ รูปทรงชั้นห้องทรงกลาง และแบบพื้นเมืองเชียงใหม่

ลักษณะรูปทรง

2. หานแว่นแก้ว
3. เขียนหมาก
4. กากโหลดไม้
5. กระเป่าถั่ว
6. ถ้วยน้ำ¹

และยังมีภาชนะอื่น ๆ ซึ่งมีรูปแบบและลักษณะตามสมัย หรือ ความต้องการของผู้ใช้

ลวดลายเครื่องเงินประเภทภาชนะมีปรากฏตามรูปแบบและลวดลายแบบเดิม ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เช่น

1. ลายพื้นเมือง มีชื่อเรียกต่าง ๆ หลายชื่อ เช่น ลายดอกกระถิน, ลายแฉกขดขมมาก
ลายประทักษิณ ลายเกร็ดคลื่น
2. ลายหินสองราศี
3. ลายรวมเกียรติ
4. ลายเววลันกร²

---

¹ สัมภาษณ์ นางคำปัน เมฆมัจฉวัน. บ้านเลขที่ 28 ถนนวิบูลย์ ทย 2
ก. หาดข่า อ.เมือง จ.เชียงใหม่

² สัมภาษณ์ นางชานเย็น อัครศรี. บ้านเลขที่ 77 ถนนวิบูลย์ ก.หาดข่า
อ.เมือง จ.เชียงใหม่

5. ลายแม่ย่อย ซึ่งเรียกตามชื่อหมู่บ้านแม่ย่อย ต. สันทรายน้อย อ. สันทราย เชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของช่างว่าลายว่าลายนี้มีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นลวดลายที่ละเอียดมาก หรือ คนพื้นเมืองเรียกว่า ลายยิบ ที่ช่างว่าลายทำไม่ได้ในปัจจุบัน ช่างแม่ย่อยมีเหลืออยู่ประมาณ 5 ครอบครัว ที่ยังสืบทอดการทำเครื่องเงินกันมาตลอด ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าการ ทำเครื่องเงินที่แม่ย่อยเริ่มมาตั้งแต่เมื่อไร แต่ชาวบ้านที่แม่ย่อยเล่าสืบกันมาว่า ทำมาพร้อม ๆ กับที่บ้านว่าลาย ¹

6. ลายชนบท มักเป็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชนบทลออกจน พวกชาวเขาซึ่งเป็นลวดลายที่ต่างในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากของเดิมและได้รับจินตนาการของช่างประกอบ กว้าง หรือ ตามความต้องการของผู้ซื้อ ²

ขั้นตอนการผลิตเครื่องประดับเงิน
วัสดุการผลิต

เครื่องประดับจำเป็นต้องใช้เงิน 100๕ เป็นส่วนมาก โดยมากจะซื้อเงินจากร้านทอง มีลักษณะเป็นเงินเม็ด คิราคาคาตามน้ำหนักของเงินปัจจุบันน้ำหนักบาทละ 100 - 110บาท วิธีการทำ

ขั้นแรกนำเอาเงินเม็ดมาหลอมให้เป็นแท่ง นำไปทุบเพื่อให้มีลักษณะเป็นเส้นยาว (ขนาดยาวตามความต้องการ) เพื่อความสะดวกในการดัดแปลงเป็นรูปอื่น ๆ ต่อไป ³ ในการ

---

¹ สัมภาษณ์ นายทา มโนเมือง. บ้านเลขที่ 123 แม่ย่อย หมู่ 2
ต. สันทรายน้อย อ. สันทราย จ. เชียงใหม่

² สัมภาษณ์ นางคำมัน เมฆบังวัน.

³ สัมภาษณ์ นางกัญญา แะเต็ย. บ้านเลขที่ 70/1 ต. บ่อสร้าง
อ. สันกำแพง จ. เชียงใหม่

ทำเครื่องประดับมีการใช้เครื่องมือหลายอย่าง

เครื่องมือประกอบด้วย

1. ข้อน สำหรับทุบ
  2. เครื่องดึง สำหรับนำเงินที่ทุบเป็นเส้นในตอนแรกมาใส่เครื่องดึงเพื่อทำให้เป็นเส้นคล้าย ๆ เส้นดวก แต่ละเส้นหนามางแล้วแต่ว่าจะทำเครื่องประดับแบบใด
  3. คีม สำหรับจับเส้นเงินเพื่อเปิดให้เป็นลักษณะต่าง ๆ
  4. เครื่องปั๊มเม็ท ซึ่งเรียกว่า คอม่า เป็นเครื่องมือช่วยปั๊มเงินออกมาเป็นเม็ทแบบลูกปัดกลม ๆ แล้วจึงนำมาร้อยเป็นสร้อยคอและสร้อยข้อมือต่าง ๆ ¹
  5. กรรไกร มีไว้สำหรับตัดเส้นเงิน
  6. เครื่องเชื่อม เรียกว่า กะตะ มีหัวเชื่อมต่อจากสาย น้ำมันเบนซิน เวลาใช้ต้องจุดที่หัว และใช้เท้าช่วยในการเร่งให้ไฟเชื่อมอ่อน หรือ แรง
  7. ระหว่างการเชื่อม ต้องมีน้ำประสานช่วยเรียกว่า น้ำประสานเงิน ทำจากเงินนำมากละลายเชื่อมรวมกับทองเหลือง หรือ โลหะอื่น ๆ แล้วผสมกับน้ำตามอัตราส่วน ²
- ประเภทของเครื่องประดับ มีดังนี้

1. สร้อยคอ
2. สร้อยข้อมือ
3. กำไล

---

¹ สัมภาษณ์ นางกัลยา แร่เคียบ.

² สัมภาษณ์ นายทองคำ ภูมิบุญชู. บ้านเลขที่ 178 หมู่ 5 บ้านตาก

4. เข็มกลัดคิทธิลือ
5. กุ่มหู

ลวดลายของเครื่องประดับ ได้แก่

1. ลายโซ่
2. ลายเกลียว
3. ลายกระดูกงู
4. หวงรูปไข่
5. ลายเม็คมะยม
6. ลายคอกพิณ
7. ลายเม็ก

การทำเครื่องประดับเงิน จากสารที่ว่า เป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งของการทำเครื่องเงินที่วิวัฒนาการ เพื่อมาทดแทนกับภาวะการตกต่ำลงของการผลิตและจำหน่ายเครื่องเงินประเภทภาชนะที่เป็นแบบดั้งเดิม นอกเหนือจากความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการนำเอาอลูมิเนียมมาเป็นวัตถุดิบทดแทนเงิน ในช่วงที่เงินมีราคาสูงขึ้น การผลิตเครื่องเงินประเภทเครื่องประดับนี้ นอกจากจะผลิตในโรงงานบางแห่งที่วิวัฒนาการแล้ว ยังมีแหล่งผลิตที่สำคัญอีก 2 แห่ง คือ ก. บ่อสร้างที่ อ. สันกำแพง และ ที่บ้านกาบ อ. สันป่าตอง ผู้ผลิตที่บ่อสร้างนั้นเดิมเป็นช่างเงินที่วิวัฒนาการมาก่อนและได้มาเปิดร้านทำเครื่องประดับที่บ่อสร้างในปี 2521 เป็นการผลิตในลักษณะอุตสาหกรรมในครอบครัว คนงานส่วนใหญ่เป็นญาติกัน มีจำนวนประมาณ 8 - 10 คน ได้ค่าจ้างเป็นรายชิ้น และค่าจ้างต่างกันไปตามน้ำหนักของเงิน และลวดลายยากง่าย เช่น ทำสร้อยคอ , ห้อยมือ ได้ค่าจ้างประมาณ 25 - 50 บาท ต่อหนึ่งเส้น เครื่องประดับที่ผลิตที่ส่งไปให้ร้านที่วิวัฒนาการ และ สันกำแพง และยังจำหน่ายปลีกที่หน้าร้านเองด้วย รวมทั้งมีร้านขายเครื่องเงินที่ศูนย์ขายสินค้าพื้นเมืองตอนกลางคืน (ไนท์มาซาร์) ในเชียงใหม่ด้วย ¹ ส่วนการทำเครื่องประดับที่บ้านกาบ

¹ สัมภาษณ์ นางกัลยา แร่เทียบ.

มีผู้รับจ้างทำประมาณ 3 - 4 ครอบครัว โดยทำส่งร้านเครื่องเงินที่บ้านวิบูลย์ และ ร้านแถว ถนนเชียงใหม่ - สันกำแพงด้วย ¹

กรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน

เครื่องเงิน หมายถึง เครื่องใช้สอยที่ทำขึ้นโดยวิธีการ เฉพาะอย่างหนึ่งใช้วัตถุดิบ ประเภทไม้ หรือ ไม้ไผ่เป็นส่วนมาก หรืออาจใช้วัตถุดิบอื่น ๆ ทำเป็นรูปเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ขึ้นตามต้องการ โดยการใช้ยางรัก สี ทองคำเปลว เป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำ² การสร้างรูปแบบและวิธีการให้ประสานสัมพันธ์กันของเครื่องเงิน แยกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอยของเครื่องเงินแต่ละชนิด ซึ่งถือได้ว่ามีลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับภาชนะเครื่องใช้ของไทยอื่น ๆ และดีเน็นให้เห็นฝีมือการช่างและความคิดในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวันได้³ โดยทำเป็นเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ได้แก่ แจกัน ถ้วย พาน ชันน้ำ เขียนหมาก กลองมโหรี โอ ตะลุ่ม เป็นต้น ซึ่งในไทยมีการผลิตเครื่องเงินมากที่เชียงใหม่ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดเครื่องเงินของไทยด้วย เครื่องเงินจึงเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตโดยใช้ยางรักเป็นส่วนทดแทนสังกะสี ส่วนสิ่งของที่ได้อัตราการผลิตสำเร็จห้วนของเดียวกันแต่มีใช้สิ่งของเครื่องใช้ธรรมดา เช่น การทำช้อนช้อน , ฉากไม้ , ทัพพี , ส้อม , ตะเกียบ และบานหน้าต่างตามวิถีต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า การลงรักปิดทอง ⁴ ซึ่งตามหลักฐานทางโบราณวัตถุ และพงศาวดารทำให้ทราบว่า

¹ สัมภาษณ์ นายบรรจง อุปลเสน. บ้านเลขที่ 202 หมู่ 5 บ้านภาค อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ .

² กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ , 2521) , หน้า 5

³ วิบูลย์ ลีสุวรรณ , มรดกไทย , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าฉาย , 2521) , หน้า 115

⁴ ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , 2521 , หน้า 4

อุตสาหกรรมเครื่องดนตรีของไทยนั้นมีมาแต่โบราณ ทำให้ทราบว่า นั้นเป็นศิลปกรรมที่มีค่าอย่างหนึ่ง
ประจำชาติ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามแต่ละยุคสมัย เช่นเดียวกับเครื่องเงินที่เชียงใหม่
ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือลวดลายไปตามความต้องการของตลาด หรือ ผู้ซื้อ แต่อย่างไรก็ตาม
ปรากฏว่ากรรมวิธีในการผลิตเครื่องเงินทองชิ้นตอนต่าง ๆ ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากของ
เดิมมากนัก จึงจะได้กล่าวต่อไปนี้

กรรมวิธีการผลิต

กรรมวิธีการผลิตเครื่องเงินมีขั้นตอนสำคัญที่พอจะแยกได้ ๓ คือ

1. การทำโครงเครื่องเงิน
2. การหาวัก
3. การตกแต่งในชั้นสุดท้าย ได้แก่ การเขียนลาย

1. โครงเครื่องเงิน

การทำเครื่องเงินตามแบบอย่างพื้นเมืองของเชียงใหม่ที่ทำสืบทอดกันมานาน เริ่มต้น
ด้วยการสร้างรูปภาชนะสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นก่อน เรียกว่า การขึ้นหุ่น หรือ คนพื้นเมืองเรียกว่า
การทำโครงขาว การขึ้นหุ่นสำหรับทำเครื่องเงินทองใช้ไม้ไผ่อย่างดี เรียกว่า ไม้ไผ่เอี้ยะ
(มีมากทางภาคเหนือ) ซึ่งเป็นไม้เนื้อบาง ปล้องยาว เป็นไม้ไผ่ที่ นิยมนำมาใช้สถานผลิตภัณฑ์
ใหญ่ ๆ เช่น หาน ตะลุ่ม ชันโทก ล้วนไม้บางบ้างปล้องสั้นกว่าก็ใช้สถาน ชันโอ หรือ กลับ ควร
เป็นไม้ที่มีอายุระหว่าง 2 - 4 ปี เพราะไม้ไผ่ที่มีอายุต่ำกว่า 2 ปีลงมา เมื่อว่าเป็นเครื่องจักสาน
แล้วมักจะมีตัวมอดไชไม้ไผ่เสียไปจึงไม่ควรใช้ แต่ถ้าเป็นไม้ไผ่แก่อายุ 5 - 6 ปีขึ้นไป ไม้ และ
เนื้อไม้จะแข็งแรง ไม่เหมาะที่จะนำมาจักสานอย่างไรก็ดีไม้ไผ่ที่ต้องการความคงทนควรจะได้
ท้มหรืออบ เพื่อป้องกันเชื้อรา หรือตัวมอดเสียก่อน นำเอาลำไม้ไผ่มาตัดให้เป็นท่อนตามธรรมดา
ท่อนไม้ไผ่ที่จะตัดออกเป็นท่อน ๆ ละ 1 , 2 หรือ 3 ปล้อง แล้วเอาท่อนไม้ไผ่มาผ่าออกเพื่อจักเป็นตอก

¹ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ , มรดกไทย , หน้า 122

² เอนก บุญภักดี , เครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ , (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ,
2526) , หน้า 3 - 4

การจักตอกจะต้องเหลาให้มีขนาดพอดีกับสิ่งที่จะสาน คือ ไม่ควรใหญ่ไป หรือ หนาไป จะทำให้สิ่ง
ที่สานไม่แข็งแรง และเกิดช่องว่างตามรอยสานมากเกินไปทำให้ไม่คงทน การสานถ้าเป็นภาชนะ
ที่มีรูปทรงแปลก ๆ ก็จะต้องใช้แม่แบบ การสานโดยมีแม่แบบจะทำให้สิ่งที่สานขึ้นมีรูปร่างและขนาด
ที่เท่ากัน การขึ้นหุ่น หรือ ทำโครงเครื่องเงินใช้วิธีการสานเช่นเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสาน
อื่น ๆ แต่จะต้องสานให้ถี่เพื่อให้ได้รูปทรงที่คงรูปดี¹ นอกจากการสานแม่แบบสำเร็จรูปนี้แล้วการ
สานโครงค้ำยไม้ไผ่ยังมีอีกแบบ คือ สานแบบขด คือ สานเป็นแผ่นกลม ๆ วนจากใจในออกมาภาย-
นอกตามขนาดรูปทรงที่ต้องการ มักทำเป็นภาชนะขนาดค่อนข้างใหญ่ เช่น พาน เรียงหมาก ชันโตก²

นอกจากโครงไม้ไผ่แล้วในปัจจุบันมีความนิยมทำโครงไม้อื่น ๆ มากขึ้น โดยนำมา
แกะหรือสิ่งทำโครงเครื่องเงินประเภทต่าง ๆ โครงที่เป็นไม้ดิ่งนี้ ทำให้ขั้นตอนการทำเครื่อง
เงินง่าย และรวดเร็วกว่า โครงไม้ไผ่สานซึ่งเมื่อนำมาทำก็ต้องใช้เวลาและความชำนาญ
มากกว่า ไม้เนื้อแข็งที่ตีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำโครงเครื่องเงินนั้นต้องเป็นไม้ที่หนักและ
มีน้ำหนักที่ไม่มากนัก และควรจะต้องนำไปอบให้ได้ที่เสียก่อน เพื่อให้เหลือน้ำน้อยที่สุดสำหรับที่
นำมาลงให้เป็นรูปเหลี่ยม หรือ รูปทรงกลมจะต้องเลื่อยให้เป็นหอน ๆ เสียก่อน ตามขนาดของ
ไม้ที่จะนำไปกลึงแล้วจึงนำไปตากแห้งต่อไป ไม้ที่ทำโครงเครื่องเงินนั้นอาจเลือกใช้ไม้ตามวัตถุ-
ประสงค์ที่ต้องการค้ำย เช่น

สำหรับวัตถุที่ต้องการความคงทน และมีราคา เช่น พวกดาก แกร็ก ควรใช้ไม้
จำพวกที่มีคุณภาพดี และราคาสูง ได้แก่ ไม้สัก ไม้ยาง วัตถุที่ทำเป็นเครื่องประดับบ้านขนาดเล็ก ๆ
และราคาไม่สูงนักควรใช้ไม้ที่มีคุณภาพดีและราคาไม่แพง เช่น ไม้มะม่วงป่า , ไม้ยมป่า ไม้จามจุรี
ไม้ทองกวาว , ไม้สมพงศ เป็นต้น³

¹ วิบูลย์ สีสวรรณ , มรดกไทย , หน้า 123

² สัมภาษณ์ นางศรีทอง สิทธิบุญมี. บ้านเลขที่ 108 บ้านคอนจัน
อ.เมือง จ. เชียงใหม่

³ ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , หน้า 51 - 52

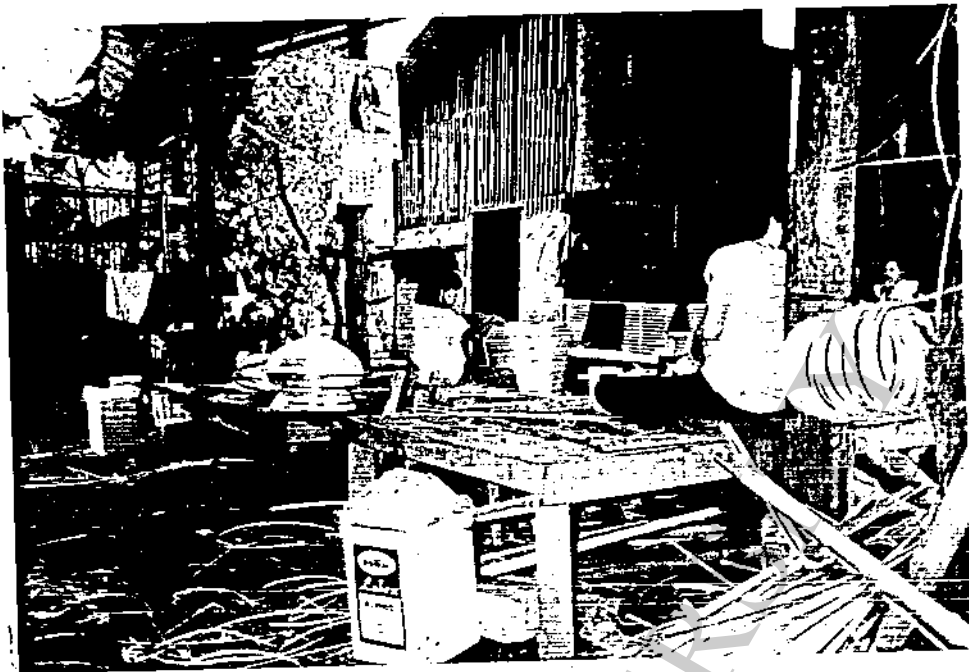
แหล่งที่ทำโครงไม้ไผ่สานส่งให้กับบ้านเงินมาแต่ดั้งเดิม คือที่ ต. คอนจัน อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ในปัจจุบันนี้ที่บ้านคอนจันมีอยู่ราว 5 ครอบครัวที่ยังประกอบอาชีพทำโครงเครื่องเงิน สืบต่อกันมานานและเคยทำส่งร้านหรือโรงงานที่บ้านเงิน และ วัลลาย มานานแล้ว เช่น ร้านวิชัยกุลที่วัลลาย และ ที่หางคอง (วิชัยกุล 2) วัลลายปริยา แต่ในปัจจุบันส่งโครงไม้ไผ่บ้านเงินน้อยลง ส่วนใหญ่จะส่งให้ร้านขายเครื่องเงิน และ เครื่องจักสานที่ อ. หางคอง ที่บ้านคอนจัน นี้ชื่อไม้ไผ่มาจากลำปาง โดยมีพ่อค้านำมาส่งถึงบ้าน หรือ ผู้ผลิตไปซื้อเอาเอง ไม้ไผ่ส่งราคาละ 15 - 18 บาท¹ คนงานที่ทำโครงนี้ จำนวนมากเป็นญาติกัน แต่ละบ้านมีคนทำประมาณ 2 - 6 คน การส่งของจะส่งเป็นงวด ๆ ละ 10 - 15 วัน ตามจำนวนที่ทางร้านกำหนดมาโครงไม้ไผ่สานแบบชนิดนี้คิดค่าจ้างเป็นรายชิ้น และ ราคาต่างกันไปตามขนาดของวัสดุ ชิ้นโตก ขนาด 18 - 20 นิ้ว ราคา 200 - 350 บาท คล้ายรูปแอบเปิด ขนาด 12 นิ้ว ราคา 65 บาท²

โครงไม้ไผ่สานมีแหล่งผลิตอีกแห่ง คือ ที่บ้านศรีบึงเมือง ต. หายยา อ. เมือง ทำโครงส่งที่บ้านเงินมานานแล้วเช่นกัน ในปัจจุบันทำส่งร้านเครื่องเงินแถวถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ค่าย³ ส่วนโครงไม้ไผ่ชนิดซึ่งที่นำมาแกะหรือกลึงทำเป็นโครงเครื่องเงินรูปแบบต่าง ๆ นั้น มีแหล่งผลิตอยู่ที่บ้านทองกาย อ. หางคอง และบ้านห้วยทราย บ้านโป่งน้อย ต. สุเทพ ที่บ้านทองกาย มีอยู่หลายครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำโครงเครื่องเงินสืบต่อกันมานาน ที่นี้ทำโครงประเภทไม้กลึงเป็นส่วนใหญ่ แต่เดิมนิยมใช้ไม้สักมาทำโครงกันมาก แต่เนื่องจากไม้สักหายาก มีราคาสูงและจึงได้เปลี่ยนมาเป็นไม้ประเภทอื่นแทนที่หาได้ง่ายกว่า ราคาไม่สูงนัก และคุณภาพดีพอควร เช่น ไม้จามจุรี ไม้มะม่วง ไม้ยม โดยนำมากลึงและตกแต่งเป็นโครงรูปทรงต่าง ๆ หลายแบบ เช่น

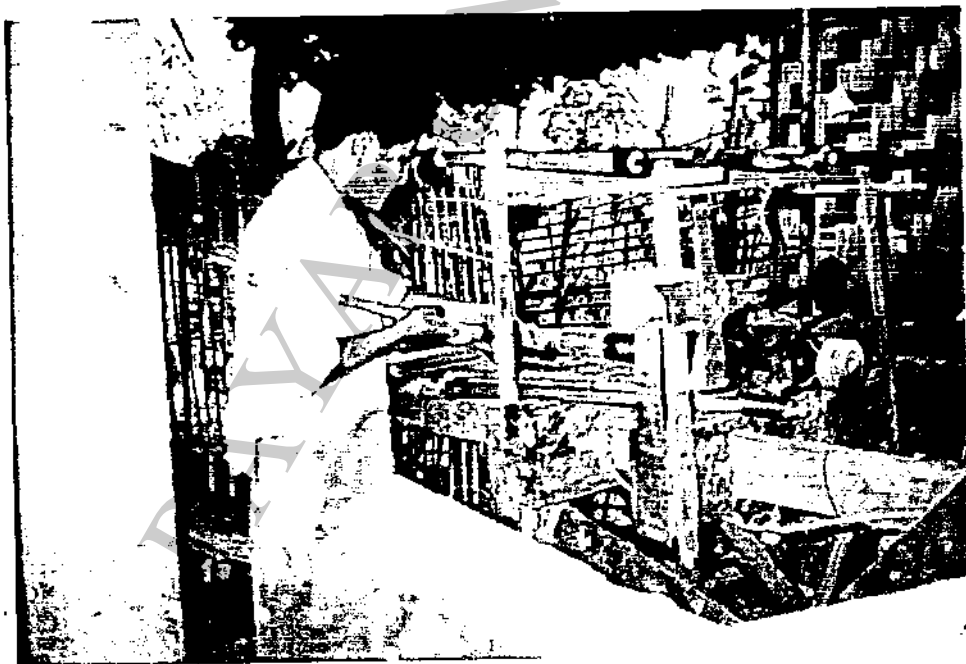
¹ สัมภาษณ์ นางชั้นแก้ว กันหิมา. บ้านเลขที่ 103 บ้านคอนจัน อ. เมือง จ. เชียงใหม่

² สัมภาษณ์ นางชั้นแก้ว กันหิมา.

³ สัมภาษณ์ นางใจ ไชยเทพ. บ้านเลขที่ 34 ศรีบึงเมือง ต. หายยา อ. เมือง จ. เชียงใหม่

รูปที่ 5. การทำโครงเครื่องเขียนไม้ไผ่สาน ที่บ้านคอนจัน อ.เมือง

รูปที่ 6. การทำโครงเครื่องเขียนไม้กึ่ง ที่บ้านทองถาย อ.หางดง

แจกัน ทอผ้า จาน ถาด โถก เรียงหมาก จานรองแก้ว พร้อมกล่องใส่ ราคาของโครงไม้กลึง
คิดต่างกันไปโดยคิดเป็นนิ้ว เช่น ขนาดต่ำกว่า 5 นิ้ว ราคานี้จะประมาณ 1 - 1.50 บาท
ขนาดเกินกว่า 5 นิ้ว ราคานี้จะประมาณ 1.50 - 2.50 บาท ¹ ถ้าเป็นของขนาดใหญ่เช่น
ถาดขนาด 8 - 10 นิ้ว คิดราคานี้จะ 3 บาท หรือ โถกขนาด 20 นิ้ว ราคา 220 บาท และ
คนงานที่รับจ้างทำโครงไม้มักเป็นญาติกัน หรือเพื่อนบ้านที่รู้จักกันดีกับผู้ผลิต โครงไม้กลึงที่บ้าน
ทองกาบที่พาส่งให้โรงงานเครื่องเงิน ที่บ้านเงิน และร้าน หรือ โรงงานเครื่องเงิน ที่อื่น ๆ
ซึ่งจะส่งโครงไม้จากบ้านทองกาบ และ ส่งโครงไปหารักและเขียนลวดลวยที่โรงงานแถวบ้านเงิน²
แล้วจึงส่งเครื่องเงินที่ล่ำเฟจสมบูรณ์แล้วไปจำหน่ายที่ร้านเหล่านั้น นอกจากที่บ้านทองกาบแล้วยัง
มีการทำโครงไม้ที่มีรูปทรงค่อนข้างเล็ก คือ ที่บ้านห้วยทราย ต.สุเทพ ซึ่งมักทำเป็นศิลปะรูปสัตว์
เช่น เบ็ด เต่า นก ปลา ไม้ที่ใช้ทำ เช่น ไม้กระพอน , ไม้ยม และไม้เนื้ออ่อนอื่น ๆ โดย ที่ผู้
ผลิตจะซื้อเศษไม้จากโรงเลื่อย ที่หมู่บ้านรับจ้างทำโครงเครื่องเงินมานานแล้วและยังคงมีอยู่
หลายครอบครัวที่ท่าอาชีพนี้ โครงของที่นี่เป็นแบบแกะไม้ให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามต้องการ
เครื่องมือที่ใช้มักมีไฟฟ้า เพื่อเกลลาให้ไม้เรียบ , ลีว , ซ้อน และมีคเหลา ราคาค่าจ้างคิดเป็น
นิ้วเช่นกัน เช่น โครงขนาด 2 - 5 นิ้วราคา 2 บาท

โครงขนาด 6 - 9 นิ้ว ราคา 3 บาท ³

---

¹ สัมภาษณ์ นายสมาน ชาวเจ้า. บ้านเลขที่ 4 หมู่ 1 บ้านทองกาบ
ต.หนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่

² สัมภาษณ์ นายบุญ มะนาว. บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 บ้านทองกาบ
ต.หนองควาย อ.หางดง จ. เชียงใหม่
และนางแก้วบุญ กัญหิยะ. บ้านเลขที่ 200 บ้านทองกาบ อ.หางดง จ.เชียงใหม่

³ สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ หมอท่า. บ้านเลขที่ 51/3 หมู่ 4 บ้านห้วยทราย
ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. ขั้นตอนการหารัก

รักหรือยางรักซึ่งคนพื้นเมืองเรียกว่า "น้ำฮัก" เป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทำเครื่องเงินรักได้มาจากการเจาะต้นไม้ชนิดหนึ่ง คือ ต้นรัก ต้นรักที่ทำการเจาะรักเอายางมามีหลายชนิดด้วยกัน แต่ที่นิยมเจาะเอาอย่างมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ คือ ไม้รักใหญ่ หรือ รักหลวง ไม้ชนิดอื่นนั้นไม่คุ้มค่าใช้จ่ายและเวลาที่ลงทุนไปจึงไม่นิยมกัน รักใหญ่ชอบขึ้นและเจริญงอกงามก็ในป่าโปร่ง ซึ่งมีดินเป็นลูกรัง หรือ ดินปนทรายที่มีการระบายน้ำดี มีมากที่อำเภอจอมทอง ฝาง เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดเชียงราย ผู้ชำนาญในการเจาะยางรักของไทยส่วนมากเป็นชาวไทยใหญ่ หรือ เจี้ยว และมีชาวบ้านที่เป็นคนไทยทำเป็นส่วนใหญ่ 1 ฤดูกาลที่ทำการเจาะยางรักคือตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูฝน มีน้ำข้างมากกว่าในฤดูอื่น ๆ แต่ยางรักสกปรกเพราะปนกับน้ำฝนที่ไหลลงมาตามต้นไม้พายุ่นละอองและเศษเปลือกไม้ลงไปในกระบอกรับยางด้วย ยางรักชนิดที่เรียกว่า "ฮักแรว" ซึ่งจัดว่าเป็นรักชั้นสอง

ระยะที่ 2 ระหว่างเดือน พฤศจิกายน - มกราคม ยางที่เก็บได้ตอนนี้เป็นอย่างดีและเหนียว สะอาด และมีคุณภาพดีมาก เรียกว่า "ฮักนาย" จัดว่าเป็นยางชั้นหนึ่ง

ระยะที่ 3 เป็นระยะต้นฤดูร้อน ซึ่งมียางไหลออกน้อยมาก และ มักจะแห้งก็กรวยเจาะต้องชุกออกซึ่งทำให้ผิวไม้หลุดปนมากด้วย เรียกว่า "ฮักเฮ้อ" จัดเป็นยางชั้นที่สาม²

นอกจากจะใช้รักที่ผลิตในประเทศแล้วยังมีการนำเข้ามาจากต่างประเทศด้วย ส่วนมากมาจากพม่า ทั้งที่ปริมาณการผลิตรักในประเทศไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายรักเพราะโดยมากผู้ทำการผลิตเครื่องเงินจะรับซื้อยางรักเก็บไว้ใช้ในการผลิตครั้งละมาก ๆ ให้พอใช้ไปได้นานนับปี ส่วนยางรักที่เหลือจากการผลิตเครื่องเงินแล้ว จึงจะส่งออกไปขายยังต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง รักของไทยมีลักษณะพิเศษ คือ ผิวแข็งแรงทนทานดี เพราะเนื้อรักดี และเวลานั่งสมาธิเสมอทำให้

¹ ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , หน้า 11

² ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , อั้งแล้ว , หน้า 18

ผิวหนังสวยงามที่ รักไทยเก็บไว้ได้นานหลายปีโดยคุณภาพไม่เปลี่ยนแปลง แต่รักไทยก็มีข้อเสีย
 ภัย คือ ค่อนข้างแห้งช้า จำเป็นต้องใช้ตัวเร่งให้แห้งเร็วขึ้น ซึ่งบางครั้งก็อาจทำให้เกิดผดผื่น
 ขึ้นได้และที่สำคัญรักของไทยมีสิ่งปลอมปนมาก จนทำให้บางรักมีคุณภาพด้อยลง ซึ่งมีผลทำให้เครื่อง-
 เเงินมีคุณภาพไม่ค่อยดีไปทั่วๆ การนำสิ่งต่าง ๆ มาใส่ปนกับยางรักอาจจะทำโดยพ่อค้ารัก เพื่อ
 เพิ่มปริมาณและน้ำหนักของยางรัก หรือ โดยผู้ผลิตเครื่องเงินเองเพื่อเร่งการผลิตเพื่อให้ได้ ผล
 กำไรมากขึ้น สิ่งที่น่ามาปลอมปน เช่น น้ำมันดิน น้ำมันยาง , น้ำมันสน (ใส่ลงไปเพื่อให้การแห้ง
 ค่อนข้างเร็วมากขึ้น) ขางบอน , เปลือกไม้บดละเอียด ; น้ำ เพื่อเพิ่มน้ำหนัก และอาจจะมีการ
 เอาโคลนทรายปนลงไปด้วย ¹ ดังนั้นก่อนจะนำรักมาใช้ผู้ผลิตเครื่องเงินจึงต้องตรวจสอบก่อน
 ว่ารัก หรือ ยางรักนั้นดีหรือมีสิ่งใดปนอยู่มาก โดยวิธีต่าง ๆ เช่น นำรักมาซึ่งให้ภูน้ำหนักแล้วนำ
 ไปทิ้งไฟเพื่อให้หน้าออกแล้วนำมาซึ่งอีกที ทำหลาย ๆ ครั้ง แล้ววัดอัตราส่วนระหว่างน้ำหนักกับรัก ได้
 หรือใช้คีมกดลิ้นของรัก และน้ำมันแต่ละชนิดจะรู้ได้ว่ารักนั้นผสมน้ำมันอะไร หรือ ใช้น้ำจั้นรักอยู่
 ถ้ารักก็จะรู้สึกเหนียว ถ้ารักไม่ก็จะรู้สึกลื่น ๆ มีอ ² โดยปกติผู้ที่ระกะบอบอาชีพว่าเครื่องเงิน
 มานานจะมีความชำนาญในการตรวจคุณภาพของรัก

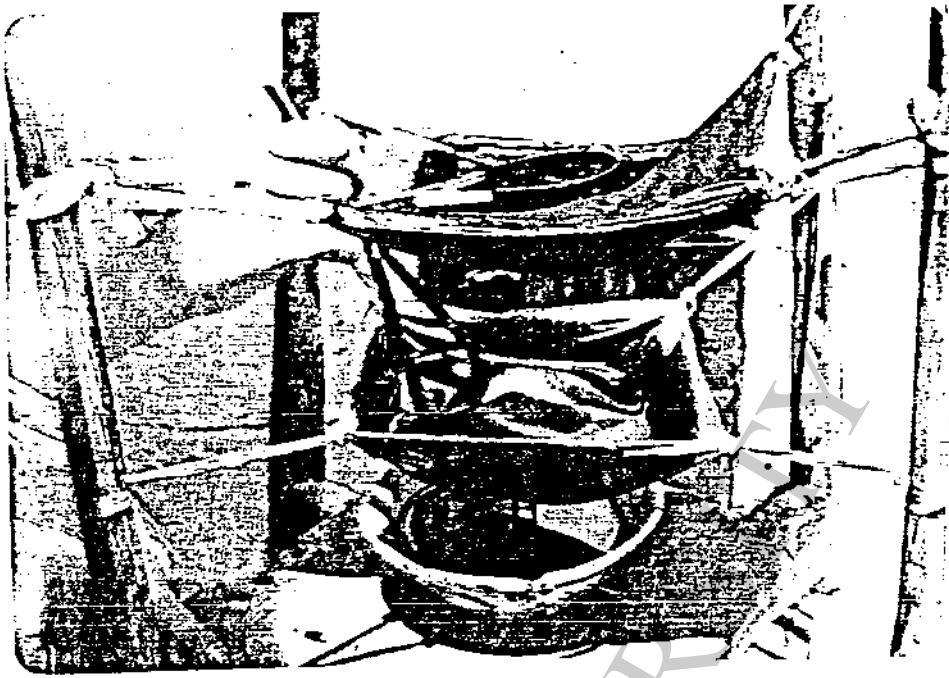
การทำรักขึ้นตอนแรกจะต้องหาสมุกลงบนโครงเครื่องเงินก่อน โดยเริ่มจากทาน้ำยา
 ฉายผิวไม้นโครงไม้หรือ เรียกว่า การทาสาว น้ำยานี้ คือ รักผสมน้ำมันก๊าด ในอัตราส่วน คือ
 รัก 1 ส่วน น้ำมันก๊าด 2 ส่วน เมื่อทาแล้วทิ้งให้แห้งจากนั้นจึงหาสมุกยาร่อง หรือ สมุกอุกเนื้อ
 ไม้ เพื่อหาอุกทรงรอยต่อหรือรูปร่างของไม้ ส่วนผสมของสมุกยาร่อง คือ รัก ผสม คิบเหนียว ³
 หลังจากหาสมุกยาร่องแล้วจึงหาสมุกรองพื้น ๆ มีส่วนผสม คือ รักผสมกับคิบสองพอง (คิบขาว)
 คิบเหนียว และขี้ ในอัตราส่วน น้ำรัก 50 กรัม , คิบขาว 50 กรัม และน้ำ 50 กรัม ⁴ เมื่อ

¹ ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , หน้า 18

² กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน , หน้า 18

³ สัมภาษณ์ นางเขาวภา สุภานนท์. ร้านวิชัยกุล (2) ถนนเชียงใหม่ -
 สันกำแพง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

⁴ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน , หน้า 16

รูปที่ 7 การกรองรัก

รูปที่ 8 การลงตมูก และ ลงพื้นรัก

หาสมุฏกรรอนแล้ว หิ้งให้แห้งจะใช้เวลาดาว 2 - 3 วัน แล้วนำไปซัดด้วยกระตาดทราย ในน้ำ ซึ่งการทำความสะอาดแบบนี้ได้ใช้กระตาดทรายซัดแต่ใช้ใบหมอก

การหาวัก มีการหาวัก 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 คือ การหาวักกรองพื้น ส่วนผสมของรกรกรองพื้น คือ นำรกรผสมกับเจ้าแกลบ เมื่อหาวักกรองพื้นแล้ว หิ้งให้รกรแห้งแล้วหาคครั้งที่ 2

ขั้นที่ 2 คือ การหาวักชั้นกลาง โดยหาค้านนอกของวัสดุ 3 ครั้ง และหาค้านใน 2 ครั้ง วิธีการหาใช้แปรงรกร แล้วหาไปตามยาวและกว้างให้เสมอกันเกลี่ยด้วยแปรงตามยาว และกว้างอีกครั้งสุดท้าย หาคตามริมคานกว้างทั้ง 2 ข้าง แล้วนำมาผึ่งให้แห้งราว 4 - 5 วัน เมื่อแห้งแล้วจึงนำมาซัดด้วยกระตาดทรายในน้ำ รกรที่ซัดหาวกรกรองพื้นหรือ หาวกรชั้นกลางนี้เป็นรกรชั้นที่สอง หรือ ที่สาม

ขั้นที่ 3 หรือ ชั้นสุดท้าย คือ การหาวักใส หรือ รกรค่า ใช้รกรค่าที่ผ่านการกรองให้สะอาดแล้วจึงนำมาหาคก่อนหาคควรจะปิดประตูของที่ตั้งอยู่กับของที่จะหาออกให้หมดการหาต้องใช้ความประณีต พยายามทำให้เสมอ ๆ กัน โดยไม่ให้หนาบางบาง หากคานนอกก่อนแล้วหิ้งให้แห้งแล้วหาค้านใน แล้วหิ้งให้แห้งราว 10 วัน โดยต้องผึ่งไว้ในห้องมิดชิด หรือ ห้องกระจก (ในขณะที่หาคควรจะอยู่ในห้องเช่นกัน) เพื่อป้องกันฝุ่นละอองไปติดเครื่องเงินขณะที่รกรยังไม่แห้งจะทำให้เครื่องเงินเป็นเม็ด หรือ เป็นริวรอย ห้องเก็บเครื่องเงินที่หาวักใสหรือรกรค่า (หรือเรียกว่า โครงค่า) จะหาคด้วยไม้ หรือ โบกปูนก็ได้ โดยใส่น้ำที่พื้นห้อง หรือ วางช้อนน้ำรอม ๆ ห้อง เพื่อให้มีความชุ่มชื้น จะทำให้รกรแห้งเร็วขึ้น สำหรับรกรค่าที่ใช้หาคครั้งสุดท้ายนี้เป็นรกรอย่างดีที่สุดขั้นที่หนึ่ง ที่ผ่านการกรองให้สะอาดด้วยกระตาดทราย และ ผ่ารชาน้ำแล้วหลายครั้ง แล้วจึงนำมาหา 1 การหาวักค่าหาเงินนั้นก่อนที่จะรกรรกร ผู้ผลิตบางรายอาจจะให้มีการนำเอารอนบางสิ่งมาผสมกับรกร เพื่อต้องการเพิ่มความค่า ความเงาของรกร และให้รกรแห้งเร็วขึ้น สิ่งที่ใช้ปนลงไปใบรกร เช่น

¹ สัมภาษณ์ นางเขาวภา สุภานนท์.

รูปที่ 9. การพารัลตา หรือ รักษารังสีสุดท้าย

รูปที่ 10. การแกะลาย หรือ ซักด้วยเหล็กแหลมคม

แมกนีเซียม , โปรตัสเซียม , น้ำมันถั่ว , น้ำมันสน ฯลฯ¹

วิธีทำ คือ นำเอาโปรตัสเซียม และ แมกนีเซียมไปทิ้งไฟให้ละลาย และ นำน้ำมันถั่วไปทิ้งไฟให้อุ่น แล้วจึงเอามาผสมกับรัก โดยต้องกวนให้เข้ากันในที่กลางแคกใช้เวลา 3 - 4 ชั่วโมง ก่อนจะนำไปทาต้องสกัดใส่ถ้วยและใช้น้ำมันสนกวนให้เหลวเข้ากัน แล้วจึงกรองให้สะอาด ด้วยผ้าขาวบางและกระดาษกรองหลายชั้น เมื่อกรองหลายครั้งจนแน่ใจว่าไร้รักที่ใสและสะอาดแล้ว จึงนำมาทา²

3. การตกแต่งลวดลายบนเครื่องเงิน

เครื่องเงินที่หารักค่า หรือ รักเงาชั้นสุดท้ายแล้วที่ เรียกว่า โครงค่า จะถูกนำไปตกแต่งชั้นสุดท้าย คือ การเขียนลวดลายลงบนเครื่องเงิน การเขียนลายแบบไทยแต่เดิม มี 2 อย่าง คือ การเขียนลายซุก กับ การเขียนลายร่อนน้ำคือง

เครื่องเงินลายซุก

เป็นลายแบบพื้นเมืองของทางเชียงใหม่มาแต่โบราณเป็นเครื่องเงินสำหรับชาวบ้านใช้กันเป็นส่วนมาก โครงที่ใส่ทำเครื่องเงินแบบนี้ แต่เดิมนิยมใช้โครงไม้ไผ่สาน เพราะหาได้ง่าย ราคาถูก และมีการใส่โครงไม้สักกึ่งบ้าง แต่ปัจจุบันส่วนมากจะเป็นโครงไม้กลึงโดยใช้ไม้หลายประเภท เช่น ไม้จามจุรี ไม้มะม่วง ไม้ยม ส่วนไม้สักมีน้อย³ ส่วนวิธีเขียนลายซุกนั้นหลังจากได้โครงค่าที่นำมาซึกให้ขึ้นมันแล้วจึงนำมาเขียนลายโดยการแกะลาย หรือ ซุกลายด้วยการใช้เหล็กแหลมแกะเป็นลวดลายตามฉลุ วิธีนี้ต้องอาศัยความชำนาญมาก เพราะไม่ได้เขียน ตาม

---

¹ สัมภาษณ์ นายเนต ศิริชัยมา. บ้านเลขที่ 80/1 ถนนนันทาราม ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

² กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน , หน้า 17

³ ศรีประพันธ์ พึ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , หน้า 76

แบบที่วางไว้ในกระดาษ เพียงแค่กะแบ่งส่วนเอาตามใจชอบ และอาศัยความชำนาญเท่านั้นเขียนเสร็จแล้วนำไปทาสี การลงสีโดยการใช้สีฝุ่นสีต่าง ๆ หากไปตามร่องที่ซุกไว้ แล้วล้างด้วยน้ำสีจะติดอยู่ตามร่องที่ซุก หรือ แกะไว้เป็นลวดลาย เป็นสีต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ส่วนที่เหลือก็เป็นสีค่าตามสีรัก แล้วใช้ผ้าสะอาด ๆ เช็ดสีที่ไม่ต้องการออก และอาจใช้ผ้าชุบน้ำมันเช็ดให้เงาเป็นชั้นสุดท้าย การใช้สีแต่เคมิไรสีตามธรรมชาติ เช่น ขมิ้น พริกาน สีเสียด นำมาผสมกับน้ำปูนจะได้น้ำสีต่าง ๆ คือ สีส้ม สีเหลือง , สีแดง น้ำสีเหล่านี้ใช้ทาลงไปบนกระดาษแล้วใช้ผ้าเช็ด สีจะติดอยู่ในร่องที่แกะไว้ ส่วนลวดลายที่แกะมีหลายแบบ เช่น ลายไทย (กนก) หัวนาค , หวงแสด , กุหลาบ , ลายดอกเมือง เช่น ดอกบานไม , ดอกจันทน์ , ใบผักแว่น เป็นต้น ¹ การทำเครื่องเงินลายซุกที่เป็นอาชีพสืบทอดกันมานาน มีที่ร้านเงิน และแถวหลังวัดทวงช้าง ถนนระแงง อ.เมือง ซึ่งมีอยู่ราว 2 - 3 ครอบครัวที่รับจ้างเขียนลายซุก ให้ร้านแว่นบ้านเงินและสันกำแพง อัตราค่าจ้างคิดเป็นนิ้ว ประมาณ นิ้วละ 2 - 3 บาท สำหรับวัสดุขนาดต่ำกว่า 15 นิ้ว ลงมา ส่วนที่ขนาดเกิน 15 นิ้ว คิดเป็นค่าจ้างเป็นรายชิ้น เช่น ชิ้นโตกขนาด 20 นิ้ว ราคา 150 บาท เป็นต้น ²

เครื่องเงินลายร่อนน้ำปัดทอง

เครื่องประเภทนี้จัดว่าเป็นงานฝีมือที่มีความละเอียดมาก มีวิธีการทำที่ประณีตโครงที่ใจทำมีทั้งโครงไม้ลาน และโครงไม้กลึง การทำขึ้นโครงเครื่องเงินลายร่อนน้ำเป็นเรื่องสำคัญก่อนจะนำเอาโครงเครื่องเงินมาทำรักจะต้องนำมากัดแต่งพื้นให้เรียบก่อนโดยตรวจดูรอยแตก รอยต่อ รูปร่างต่าง ๆ ถ้าเป็นรูเหลี่ยมต้องตรวจดูร่องรอยการเจาะร่อง ให้สมกุดเนื้อไม้ ยาร่องหรือ รอยต่าง ๆ ทั่วไว้ให้แห้ง แล้วจึงชักขึ้นให้เรียบด้วยกระดาษทราย ของที่เป็นรูปทรงอื่น ๆ ก็

¹ สัมภาษณ์ นางบุก ชันพะศรีมา. บ้านเลขที่ 60 ถนนระแงง รอย 2
อ.เมือง จ.เชียงใหม่

² สัมภาษณ์ นางบุก ชันพะศรีมา.

รูปที่ 11. การเขียนลายรดน้ำปิดทอง

รูปที่ 12. การเขียนลายเพ้นท์ (paint) และเปลือกไข่

เช่นเดียวกัน แล้วจึงนำไปหารักตามขั้นตอนต่าง ๆ ส่วนมากมักจะลงพื้นที่ด้วยรักคำ เพราะว่า จะทำให้ติดกับลายทองได้เด่นชัดขึ้น¹ จากนั้นจึงเขียนลายด้วยน้ำยาลงบนผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ซึ่งควรจะต้องเลือกลายให้เหมาะสมกับภาชนะนั้น ๆ ด้วย เมื่อเลือกลายได้แล้วลอกลายนั้น ๆ บนกระดาษไขแล้วฉลุด้วยเข็มฉลุ นำเอาลายที่ฉลุแล้วมาลงบนภาชนะที่ต้องการจะเขียนแล้ว ใช้ลูกประคบซึ่งทำจากคินสอพองบดให้ละเอียดแล้วก่อด้วยผ้าขาวบาง ครอบลายเบา ๆ ลายจะติด บนภาชนะแล้วใช้พู่กันจมน้ำยาเขียนไปตามรอยภาพ หรือ ลายที่ติดอยู่บนภาชนะนั้น² น้ำยาเขียน ลายมีส่วนผสม คือ หรควาน หรือ สีสมัยใหม่ ยางมะขวิด หรือ กาวเม็ด , น้ำผักส้มป่อย วิธีทำ น้ำยา ใช้หรควานที่เป็นผงละเอียดแล้วมาผสมกับยางมะขวิด (หรือกาวเม็ด) กับน้ำผักส้มป่อย บด ให้เข้ากันดีแล้วเอามากรองด้วยผ้าขาวบางอีกทีหนึ่ง เมื่อเขียนลายตามที่ต้องการเสร็จแล้วก็ใช้ น้ำยาที่เขียนนี้ถมพื้นตรงที่ที่ไม่ต้องการให้ทองติด ผึงไว้ให้แห้งก่อนจะปิดทอง การปิดทองให้ ใช้ สำลิจับรักกิม (ควรเคี้ยวรักก่อนเพื่อให้น้ำระเหยออกไปบ้างจะทำให้เครื่องเงินแห้งเร็วขึ้น) เขี่ย บนลายที่เขียนไว้แล้ว แล้วใช้สำลิจับรักกิมเขี่ยจนรักออกพอให้เหลือบนลายเห็นยาวพอประมาณ เสร็จ แล้วใช้ทองคำเปลวปิดทับบนลายนั้นใช้มือแตะทองคำเปลวให้ติดสนิท แล้วนำเอาภาชนะนั้นไปล้าง น้ำที่สะอาด (การร่อนน้ำ) แผ่นทองคำเปลวจะติดอยู่กับรักตามลวดลายที่ต้องการ ส่วนน้ำยาหรควาน นั้นจะหลุดออกมากับน้ำ แล้วใช้สำลิจับสะอาดเขี่ยน้ำ และสิ่งที่ไม่ต้องการออกจากเครื่องเงิน³ ลวดลายที่นิยมกันสำหรับเครื่องเงินลายร่อนน้ำมีทอง มักเป็นลายไทย เช่น ลายฉลุ ภาพรามเกียรติ์ ลายเทพพนม, ลายดอกแถมใบ เป็นต้น

ในปัจจุบันมีความนิยมทำเครื่องเงินอีก 2 แบบ คือ เครื่องเงินลายเพ้นท์ (paint) และเครื่องเงินลายเปลือกไข่ เครื่องเงินแบบแรก คือ การเขียนลวดลายต่าง ๆ ตามต้องการด้วย สีญี่ปุ่นลงบนโครงที่หารักคำไว้แล้ว เครื่องมือที่ใช้เขียนลายทำจากแผ่นพลาสติกใสนำมาพับ ให้

¹ ศรีประพันธ์ หุ่งเกียรติ , รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน , หน้า 80

² ผู้ทำที่มีความชำนาญมาก ๆ ก็อาจจะเขียนลายได้บนพื้นเครื่องเงินเลย

³ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน ; หน้า 25

ลักษณะ เป็นกรวยรูปสามเหลี่ยมปลายแหลม ทัศนปลายออกให้เป็นรูขนาดเล็กเพื่อมีมีสีออกมาได้
ภายในกรวย จะบรรจุสีไว้พอประมาณ พับส่วนบนของกรวยลงมาหลายชั้นเพื่อไม่ให้สีหก หรือ
เลอะออกมาภายนอก ขนาดของกรวยไม่ตองใหญ่นัก พอให้ถือได้สะดวก ในการเขียนสายข้างจะ
มีกรวยพลาสติกนี้เพียงเบา ๆ เพื่อให้สีออกมาเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามความคิด หรือ ตาม
จินตนาการของช่าง เช่น ลวดลายคอกต่าง ๆ หรือ รูปสัตว์ เช่น นก มีเสือ เป็นต้น¹ การ
เขียนลายพื้นนี้ต้องอาศัยความชำนาญพอสมควร ทั้งในการมีสีจากกรวย และ การเขียนลวดลาย
ต่าง ๆ ลงบนเครื่องเงิน เครื่องเงินลายเปลือกไข่ เปลือกไข่ที่นำมาหล่าส่วนมากนิยม ไข่
เปลือกไข่ไก่ และ ไข่เป็ด เปลือกไข่ไก่จะออกสีน้ำตาล ๆ ส่วน เปลือกไข่เป็ดจะเป็นสีน้ำตาลเงิน
จาง ๆ เมื่อประคิมบนเครื่องเงินแล้วก่อนจะนำเปลือกไข่มาประคิมเครื่องเงินจะต้องนำเปลือกไข่
มาแช่น้ำไว้ประมาณ 1 คืน เพื่อให้ใยที่ติดกับเปลือกไข่ขยายตัวทำให้ใยใยออกได้ง่าย ถ้า
ไม่เอาใยออกก่อนเวลานำไปประคิมบนเครื่องเงินเปลือกจะหลุดออกได้ง่าย เพราะมีใยติดกัน
อยู่ การขีดเปลือกไข่จะใจย่างรักเป็นตัวกลางทำให้ขีดโดยไข้แรงบนอบน และยางรัก (ไข้
รักรองพื้น) หากตรงบริเวณที่ขีดเปลือกไข่เป็นวง ๆ ไป เอาเปลือกไข่วางทิ้งลงไป ไข่มีองหรือ
ไม้กด หรือ เคาะให้เปลือกไข่แตกแนมติดกับรักเมื่อเสร็จแล้วนำไปฝังให้ยางรักแห้ง แล้วใช้รัก
ดำ (รักรองพื้น) ทาบนเปลือกไข่ ไข่อีกทีหนึ่ง แห้งแล้วขัดด้วยกระดาษทราย และ ทาด้วยรักใส
สีให้เงินเงาเป็นชั้นซ้อนสุดท้าย²

---

¹ สัมภาษณ์ นายเชษฐา ใต้คำ. บ้านเลขที่ 59/3 ถนนระแงง อ.เมือง
จ. เชียงใหม่

² กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม , เครื่องเงิน , หน้า 28 - 29